

Barbara FALIŃSKA, Anna KOWALSKA

WSPÓŁCZESNY OBRAZ SŁOWIAŃSZCZYZNY W ŚWIETLE LITERACKICH NAZW WYKONAWCÓW CZYNNOŚCI

Uwagi wstępne

Podstawą artykułu są nazwy 45 wykonawców czynności utrwalone we wschodniosłowiańskich językach literackich i ich współrzdzenne odpowiedniki w pozostałych grupach językowych. Desygnaty, do których się one odnoszą, były brane pod uwagę przy opracowywaniu jednej z wcześniejszych, niepublikowanych wersji kwestionariusza do *Ogólnosłowiańskiego atlasu językowego*¹, zaprojektowanej w latach sześćdziesiątych przez zespół warszawskich dialektologów pod kierunkiem W. Doroszewskiego i W. Pomianowskiej. Pierwszy etap pracy (w której brały udział obie autorki), mający na celu dokonanie możliwie trafnej selekcji proponowanych pytań, polegał na wyszukaniu w dostępnych nam wówczas słownikach dwujęzycznych i jednojęzycznych (normatywnych) odpowiedników słowiańskich danej nazwy polskiej. W ten sposób powstała wielojęzyczna kartoteka, która po dokonaniu odpowiednich redukcji stała się podstawą leksykalnej części kwestionariusza OLA².

Powielona kartoteka działowa była przedmiotem wielu konsultacji z członkami komisji narodowych OLA, którzy wnosili do niej poprawki, nierzadko eliminując lub przywracając wcześniej wyeliminowane dublety. Desygnaty związane przede wszystkim z tradycyjną kulturą ludową nie zawsze miały nazwy ustabilizowane w odmianach ogólnonarodowych, toteż w kartotece znalazło się wiele regionalizmów. Oddzielenie ich od nazw objętych normą nie jest łatwe nie tylko ze względu na tradycje lokalne mówiących, ale i na sposób

¹ *Вопросник общеславянского лингвистического атласа*, Москва 1965.

² Jest to upowszechniony skrót oryginalnego tytułu atlasu, por. *Общеславянский лингвистический атлас. Вступительный выпуск. Общие принципы. Справочные материалы*, Москва 1978.

różnicowania się znaczeń, czasami komplikowany dodatkowo przez subiektywność definicji formułowanych przez leksykologów.

W porównaniu z liczbą desygnatów liczba nazw jest większa o 5 dubletów w języku ukr., o 11 w brus., o 5 w ros., o 3 w pol., o 6 w głuź., o 5 w czs., o 6 w stc., o 5 w sń., 22 w sch., o 8 w mac. i o 6 w bg.

Analiza tych nazw sprowadzała się przede wszystkim do ustalenia z jednej strony zasięgów rdzeni, z drugiej zaś zasięgów tożsamyh struktur, a następnie do porównania tych zasięgów i stwierdzenia, które z nich są typowe, a które występują rzadziej lub sporadycznie, a także do konstatacji, czy i w jakim stopniu odzwierciedlają wcześniejsze, powszechnie znane podziały i powiązania języków słowiańskich. Niemal wszystkie omawiane nazwy literackie są utrwalone w gwarach na poszczególnych obszarach językowych, choć występują przeważnie wśród licznych odpowiedników leksykalnych lub nazw synonimicznych. Tak np. w dziale Hodowla były to zazwyczaj nazwy częste lub powszechne. W ósmym tomie atlasu problem ten zostanie częściowo wyjaśniony.

Pisownię cyrylicą transliterujemy według zasad przyjętych przez polską normę. Warianty ortograficzne zwykle zastępowane są tyldą (~). Jako punkt wyjścia potraktowano wariant ortograficzny języka ukraińskiego – pierwszego w kolejności przyjętej w referacie wygłoszonym w r. 1991 na konferencji poświęconej m.in. podziałom i powiązaniom językowym obszarów słowiańskich. Analizowany w artykule materiał jest z pewnością niepełny nawet z punktu widzenia stanu współczesnego w językach literackich, ale jest wystarczająco jednolity, by mógł być porównywany geograficznie. Syntetyczny obraz podziałów Słowiańszczyzny przedstawiony eksperymentalnie w tabelach jest godnym uwagi potwierdzeniem wielu wniosków formułowanych w dotychczasowych publikacjach poświęconych leksyce na obszarach słowiańskich. Do kwestionariusza OLA weszła zaledwie część proponowanych początkowo pytań, tylko niektórym zawodom będą poświęcone mapy, tym bardziej więc zasługują na prześledzenie podziały tworzone tylko przez nazwy utrwalone w językach literackich, do których ograniczyły się nasze rozważania³.

³ Omawiana leksyka była i jest przedmiotem wszechstronnej analizy językoznawczej. *Dzieje nazw zawodów w językach słowiańskich* przedstawił J. Rusek w książce wydanej pod tym tytułem (Warszawa 1996). Tej tematyce jest poświęcona również seria artykułów J. Siatkowskiego, w których autor zajmuje się etymologią, historią i zasięgami geograficznymi

Część materiałowa

1. Ukr. *tkač* jest nazwą wschłow., sch., mac., i bg., a także pol. i śl. W pozostałych językach słow., a obocznie w sch., jej wariantem słowotwórczym jest odrzeczownikowa formacja z sufiksem *-bcb* (czs. *tkadlec*, łż. *tkalc*, śłń. *tkalec*, sch. *tkalac*).
2. Ukr. *suddja* obejmuje grupy wschodnią i południową (bez języka śłń.) oraz język pol. Pozostałe języki zachłow. są podzielone na dwa zespoły: czesko-słowacki (czs. *soudce*, śl. *sudca*) i łużycko-słoweński (łż. *sudnik*, śłń. *sodnik*). Odosobniony zasięg ma sch. dublet *sudac*.
3. Słowiańskie nazwy ‘mężczyzny pracującego przy żniwach’ charakteryzuje opozycja sufiksów *-bcb* /*-ar’b* /*-ar’b*. Ukr. *žnec’* łączy strukturalnie całą grupę wschłow. z czs., śl., głuż. i śłń. Ten sam sufiks występuje też w sch. nazwie *žetelac*. Pol. *żniwiarz* nawiązuje do dłuż. derywatu *žnjař*, a także do mającej inną formę w podstawie mac. i bg. nazwy *žetvar*.
4. Nazwy strażaka skojarzone są w większości języków z pożarem: ukr. *požarnyk* tworzy wspólny strukturalnie blok z brus., ros., czs., śl. i sch., a etymologicznie także z mac. i bg. nazwą *požarnikar*. Część grupy zachłow. obejmują nazwy związane z gaszeniem ognia. Należy tu oboczna czs. i śl. nazwa *hasič*, a etymologicznie także głuż. *hašer*, śłń. *gasilec* i drugi składnik w złożonej sch. nazwie *vatrogasac*. Odosobniony jest dłuż. *wobornik* i pol. *strażak*.

nazw odnoszących się do poszczególnych zawodów. Ukazały się już lub są w druku następujące pozycje z tej serii:

J. Siatkowski, *Słowiańskie nazwy zawodów w świetle materiałów Atlasu ogólnosłowiańskiego*:

I. *Nazwy związane z obróbką drewna*, *Съкровице словесное*, Kraków 2000, s. 177-181.

II. *Nazwy kowala*, „Prace Filologiczne” t. 45, Warszawa 2000, s. 531-536.

III. *Nazwy szewca* (w druku)

J. Siatkowski, *Słowiańskie nazwy ‘myśliwego’ w świetle materiałów Atlasu ogólnosłowiańskiego*, „Słowica Slovaca” t. 35 (2000), č. 2, s. 155-160.

J. Siatkowski, *Słowiańskie nazwy ‘pszczelarza’ w świetle materiałów Atlasu ogólnosłowiańskiego* (w druku).

J. Siatkowski, *Komentarz historyczno-etymologiczny do słowiańskiej mapy ‘tkacza’* (w druku)

5. Ukr. *pekar* różni się strukturalnie tylko od języka słń. z nazwą *pek* i nie obejmuje języka bg., w którym jest nazwa *furnadžija*, będąca także dubletem mac.
6. Ukr. nazwa *gončar* (z uproszczeniem w temacie) pod względem etymologicznym obejmuje całą Słowiańszczyznę z wyjątkiem języka słń., w którym zastępuje ją *lončar*, będący także dubletem sch.
7. Wschłow. i zachłow. zasięg tworzą nazwy ‘człowieka, który robi drewniane beczki i wiadra’, zapożyczone z języka niem. z charakterystycznymi przekształceniami fonetycznymi w temacie: ukr. *bondar*, brus. i ros. ~, pol. *bednarz*, czs. ~, głuź. *bětnar*, ślc. *debnár*. Ich opozycją leksykalną jest luź. nazwa *sudar* i słń. forma *sodar* oraz sch. nazwa *bačvar* o zasięgu mac. i bg. Blok opozycyjny powiększa dublet dłuź. *dojnicar*.
8. Ukr. nazwa ‘człowieka, który maluje mieszkanie’ – *maljar* – ma zasięg wschodnio i zachodniosłowiański: Rdzeń w połączeniu z sufiksem *-ěr’b* występuje w językach: czs. (*malír*), luź. (*moler*), sch. i mac. ~. Sufiks w tej funkcji ma zasięg szerszy, obejmuje języki słń. (*slikar*) i sch. (*soboslikar*). W izolacji pozostaje tylko język bg. z nazwą *bojadžija*, która w języku mac. znana jest jako dublet.
9. Ukr. nazwa *ničnyj storoż* w znaczeniu ‘człowieka, który w nocy pilnuje czego przed złodziejami’ ma zasięg wschłow. i pol. Jest z nią spokrewniony ślc. i głuź. derywat z sufiksem *-bn-ikb* (ślc. *nočni strážnik*, głuź. ~), a także mac. *stražar*. Według etymologii nazwy czs. jest to ‘człowiek, który dogląda’ (*noční hlídač*), według nazw słń. i sch. ‘ten, który czuwa’ (słń. *nočni čuvaj*, sch. *čubar*), według nazwy bg. – ‘ten, który uważa, by nie zakradł się złodziej’ (*nošten pazač*), według dłuź. ‘ten, kto wartuje’ (*wajchtar* – za językiem niem.).
10. Wschodnie i południowe nazwy ‘człowieka budującego piece’ mają wspólną podstawę słowotwórczą a odmienne sufiksy: *-bn-ikb* dla pierwszej grupy (ukr. *pičnyk*, brus. i ros. ~), *-arb* – dla drugiej (słń. *pečar*, sch. ~, bg. *pečkar*). W nazwach zachłow. odbiły się nie *piece* (a jeśli *piece* to wtórnice), ale materiał służący do ich budowy (chs. *kamnár*, dłuź. *kamjenar*, ślc. *kachliar*, głuź. *kachlestajer*). Nazwy *kafla* lub *kafel* (dawniej *kachel*),

- pochodzące z niem. *Kachel*, również i w języku stpol. znane były w znaczeniu ‘pieca z gliny’ (Brück.)⁴. Polska nazwa *zdun* jest wśród tych nazw terminem odosobnionym.
11. Zapożyczony z języka niemieckiego wschłow. termin *soldat* wiąże się etymologicznie z brus. dubletem *zalner* i pol. nazwą *żołnierz*, tworząc wspólną opozycję do pozostałych języków zachłow. i pdśłow., mających nazwy skojarzone z *wojnq*. Od rdzenia *voj-* języki czs., ślc., łuz. i sń. tworzą derywaty z sufiksem *-akʼb*, a pozostałe pdśłow. – z sufiksem *-bn-ikʼb*.
 12. Ukr. *kosar* ‘człowiek, który kosi kosą’ ma zasięg wschłow. i pol. (*kosiarz*), a etymologicznie obejmuje nazwy brus., ślc., sń. i sch. z sufiksem *-bcʼb* oraz mac. i bg. z sufiksem *-ačʼb*, występującym także w czs. nazwie *sekáč*, spokrewnionej z językami łużyckimi (głuż. *syčk*, dłuż. *seck*).
 13. Wschłow. nazwa *pastuch* wchodzi w opozycję słowotwórczą z dubletem brus. oraz z nazwami zachłow. i pdśłow., derywowanymi za pomocą sufiksów z podstawowym *-r-*. Odosobniony jest tylko czs. wariant *pasák* oraz nie spokrewnione, oboczne leksemy sch. *čoban* i dłuż. *šapař*.
 14. Ukr. *meľnyk* łączy języki wschłow. z dłuż. *munik* i przeciwstawia je derywatom z sufiksem *-arʼb*: białoruskiemu, zachodnio i południowosłowiańskim, odpowiadającym strukturalnie nazwie *młynarz*, z wyjątkiem bg. formacji *melničar*, nawiązującej do sch., mac. i bg. dubletu *vodeničar*. Osobną pozycję wśród nazw współrdzennych zajmuje głuż. *mlynk*.
 15. Ukr. *skljar* łączy ściślej języki brus. i pol. z całą grupą pdśłow.: sń. *steklar*, sch. i mac. *staklar*, bg.~. Tym samym sufiksem *-arʼb* utworzone są nazwy: czs. *sklenář* i ślc. *sklenár*. Odosobnione geograficznie są języki: głuż. z nazwą *škleńcer*, ros. z nazwą *stekořšćik*, sch. – z dubletem *staklarezac*. Opozycję leksykalną tworzy dublet bg. *džamdžija*, zapożyczony z jęz. tureckiego.
 16. *Kopač* to ‘mężczyzna kopiący kartofle’ w rozumieniu Ukraińców, Rosjan, Polaków, Czechów, Słowaków i pd. Słowian. We współrdzennych nazwach łuz. występuje sufiks *-arʼb*, w brus. *-al-bn-ikʼb*.

⁴ A. Brückner, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, Warszawa 1957.

17. Ukr. *gorodnyk* ma odpowiedniki współrdzenne (sufiksalne) zarówno w językach brus. i ros., jak i zachłow. Te ostatnie różnią się prefiksami. Pol. nazwie *ogrodnik* odpowiadają czs., ślc. i głuż. formacje z prefiksem *za-*. Etymologicznie języki wschłow. i zachłow. powiązane są z mac. i bg. nazwą *gradinar*. Opozycję leksykalną tworzą śln. *vrtnar*, sch. *vrтар* i *baštovan*.
18. Zróznicowane słowotwórczo, ale jednolite etymologicznie są wschłow. i pdśłow. nazwy ‘człowieka pracującego w urzędzie’. Ukr. *službovec* ma strukturę niepowtarzalną. W językach pdśłow. odpowiadają jej derywaty z sufiksem *-bn-ikъ* (sch. i mac. *službenik*) i *-tel’b* (bg. *služitel*). W pozostałych językach wschłow. funkcjonują zsubstantywowane przymiotniki – ros. *služaščij*, brus. *služačy*. Tu należy też bg. dublet *služašč*. Z grupy pdśłow. wyizolował się – co jest zjawiskiem częstym w słownictwie w ogóle, a także i w kręgu omawianych nazw – język śln. z formacją *uradnik*, typową dla bloku zachodniego bez języków łuz. (por. głuż. nazwę *pristajeny*). Oboczna leksykalnie jest druga nazwa sch. – *činovnik*.
19. Ukr. nazwa *robotnyk* wiąże się z brus. w grupie wschodniej, z pol. i ślc. w zachodniej, z mac. i bg. w południowej. Zasięg rdzenia poszerza ros. nazwa *рабоѳий*. Kompleks opozycyjny tworzą języki, których nazwy mają w podstawie słowotwórczej czasownik **dělati* (chs. *dělník*, głuż. *dźelaćer*, dłuż. *želašer*, śln. *delavec*). W izolacji etymologicznej pozostaje tylko sch. nazwa *radnik*, poszerzająca zasięg sufiksu *-bn-ikъ* w obrębie omawianych derywatów.
20. Ukr. nazwa *kovaľ* łączy się – po pierwsze – ze wszystkimi językami słowiańskimi, prócz ros., wspólną formą podstawy słowotwórczej ze skonsontyzowanym dyftongiem, a po drugie – z językami brus., pol. i dłuż. ze względu na sufiks *-alb*, wchodzący w opozycję z sufiksem *-arb* w językach chs. i głuż. oraz z sufiksem *-ačb* w językach ślc. i pdśłow. Ros. nazwa *kuznec* ma zarówno odmienną podstawę, jak i strukturę.
21. Ukr. nazwa ‘człowieka, który młóci cepami’ *molotnyk* i jej forma oboczna *molotyľnyk* występują na tle całej Słowiańszczyzny wsch. i zach. oraz dwóch języków pdśłow. – śln. i sch. Słowotwórczo najbliższy jej jest ros. *molotiľščik*. W językach pol. i łuz. są derywaty z sufiksem *-ek* (pol. *młócek*,

- głuż *mlóck*, dłuż *młošk*), w pozostałych, a obocznie także w dłuż. *-ec* (czs., ślc. i śń. *mlatec*, dłuż. *młośc*). Dublet śń. ma sufiks *-it'ь* (*mlatič*); język sch. *-ьць* (*mlatac*, *mlatilac*). Odosobniony jest język brus. z nazwą *malac* 'bit'. Dublety odrębne leksykalnie występują w językach sch. (*vršilac*), mac. (*vršač*) i bg. (*charmandžija*).
22. Ukr. *sijač*, będący semantycznym odpowiednikiem pol. *siewcy*, łączy się strukturalnie z trzema językami pdśłow. (sch., mac. i bg.). Wprawdzie sufiks *-ačь* występuje też w nazwach czs. (*rozšévač*) i ślc. (*rozšievač*), ale ich podstawą słowotwórczą jest czasownik złożony z prefiksem *roz-*. Sufiksem *-ьць* utworzony jest śń. *sejalec* i brus. *sivec*; sufiksem *-ěr'ь* natomiast głuż. *syjer* i dłuż. *sejeř*. Język brus. ma jako oboczną formację *sejbit*.
23. Układ nazw 'człowieka, który robi wozy' jest zbieżny z podziałem Słowiańszczyzny wyznaczonym przez rozwój grupy **tort*. Ukr. nazwa *kolisnyk* łączy języki wschłow., pol. nazwa *kołodziej* – obejmuje tylko języki łużyckie, podczas gdy nazwy czs. i ślc. tworzą wspólny kompleks w pdśłow. strukturą *kolar*. Pol. archaizm *stelmach* łączy się z językiem brus.
24. Nazwy 'rzemieślnika, który robi uprzęż na konie' – ukr. *limar* i brus. *rymar*, powiązane etymologicznie z psł. pożyczką niem. *Riemen*, mają współrdzenne odpowiedniki nie tylko w językach pol. (*rymarz*) i głuż. (*rjemjenjer*), ale także w czs., w którym nazwa *řemenář* występuje jako dublet terminu *sedlář*, łączącego w drugi, większy kompleks języki ślc., śń., sch. i mac. Z wytworem, a nie z materiałem, związana jest również ros. nazwa *sornik*, zapożyczona z niem. *Geschirr* 'uprzęż' za pol. pośrednictwem (Brück.). Osobny kompleks leksykalny w pd. Słowiańszczyźnie tworzą nazwy sch. i bg. *sarač* oraz mac. dublet *samardžija*.
25. Ukr. i brus. *muljar* nawiązuje do 4 języków w grupie zachłow. – do pol. (*murarz*), do ślc. (*murár*), do głuż. (*muler*, *murjer*) i dłuż. (*murjár*). Po drugiej stronie izoleksy mamy pdśłow. blok z nazwą *zidar*, uzupełniony czs. formacją *zedník* i odosobnioną nazwą ros. *kamenščik*.
26. Nazwa *vorožbit* w języku ukr. oznacza 'tego, kto wróży', podobnie jak i w brus. Do współrdzennych należą pol. *wróż*, *wróżbiarz* (arch. *wróżbita*), mac. *vračar*. Opozycję leksykalną tworzą: ros. nazwa *gadalsčik*, czs. *hadač*, sch.

- gatar*, mac. *gatač*, bg. *gledač* oraz czs. *veštec*, ślc. ~, głuż. *wěšćer*, śń. *vedeževalec* i dłuż. *mordar*.
27. Ukr. *zlodij* wykazuje nie tylko etymologiczne, ale i strukturalne związki tak z językiem brus., jak i z grupą zachłow., z której wyłączył się tylko język dłuż. z niepowtarzającą się nazwą *paduch*. W pierwszym wariancie kwestionariusza jako ukr. literackie włączone zostały nazwy *lichodij* i *vorog*. Usunięto je po kolejnej konsultacji jako nacechowane stylistycznie, podobnie jak ros. nazwa *zlodej*, oznaczająca ‘złoczyńce, niegodziwca’.
28. Ukr. nazwa *učytel*’ jest w tej strukturze ros., pdsłow., czs. i ślc. Nazwę pol. *nauczyciel* różni czasownik prefiksalny w podstawie (‘ten, kto *naucza*’). W języku głuż. utrwaliła się formacja *wučer*. Poza zasięgiem rdzenia *uk-* są tylko dwa języki: brus. z nazwą *nastaunik* i dłuż. - z niem. pożyczką *šular*.
29. Kompleks ukraińsko-polsko-czeski tworzą nazwy ‘człowieka, który poluje na zwierzynę’ – ukr. *myslyvec*’, czs. ~, pol. *myśliwy*. *Myśliwiec* w języku pol. jest współcześnie tylko terminem lotniczym, ale – jak podają słowniki – był on kiedyś synonimem *myśliwego*. Pod hasłem *myślistwo* czytamy u Brücknera, że tylko „my z Czechami mamy wspólnie to słowo, nieznanne innym Słowianom”. Pd. Słowiańszczyzna ma nazwy skojarzone z łowami: śń., mac., bg. *lovec*, sch. *lovac* lub – z sufiksem tureckim – mac. i bg. *lovđžija*. Ślc. *poľovník* i brus. *paljauničy* powiązane są z *polem*. W językach głuż. utrwaliły się pożyczki niem.: *hajnk* i *jagar*. Odosobnioną motywację ma ros. *ochotnik*.
30. ‘Człowiek, który zbiera po domach szmaty’ jest najbardziej zróżnicowanym nazwowo desygnatem. Każdy język ma w tym znaczeniu właściwie odrębną etymologicznie nazwę: ukr. *gančirnyk*, brus. *anučnik*, ros. *trjapičnik*, pol. *szmaciarz*, śń. *cunjar*, mac. *krpar*, bg. *vechtošar*. Pokrewieństwo łączy tylko języki czs. (*hadrník*) i ślc. (*handrár*).
31. Ukr. *orač* wyodrębnia się z grupy wschłow., w której każdy język ma odrębną nazwę (ros. *pachar*’, brus. *rataj*), łączy się etymologicznie z językami zachodnimi i południowymi, a – jeżeli idzie o strukturę – wchodzi w opozycję z językami łużyckimi (głuż. *worar*, dłuż. *wórak*).
32. Nazwę *švec*’ język ukr. kontynuuje wspólnie z brus. i językami zachłow. Zasięg tej nazwy pokrywa się częściowo z obszarem funkcjonowania nazw

- skojarzonych nie z *szyciem*, ale z wytworem tej czynności, to jest z *obuwiem* (czs. i śl. *obuvnik*, sch. *obučar*, bg. ~, brus. *sapožnik*, ros. ~, sch. *postoljar*, śl. *čevljar*, mac. ~, a ponadto *konduradžija*.
33. Struktura ukr. nazwy *kravec* tworzy kompleks ukraińsko-białorusko-polsko-górnołużycki. Jej przeciwieństwem jest pokrewny pdśłow. derywat z sufiksem *-ačb*: śl. *krojač*, sch. i mac. ~ (bez języka bg., który ma nazwę *šivač*, będącą także dubletem mac.), a ponadto czs. *krejčiči* i śl. *krajčičr*. W izolacji pozostają dwa języki: ros. z nazwą *portnoj* i dłuż. z przekształconym zapożyczeniem niem. – *šlodar*.
34. Języki wschśłow. mają dwie nazwy ‘człowieka, który zabija świnie i handluje mięsem’: język ukr. nazwą *m’jasnyk* łączy się z ros., a nazwą *riznyk* z językiem brus. Pierwsza jest powiązana z formacjami utworzonymi za pomocą sufiksu *-ar’b* w językach śl. (*mäsjar*) i pdśłow. (*mesar*). Pol. nazwa *masarz*, zapożyczona z języka czs., ma inny zakres znaczeniowy (‘człowiek wyrabiający wędliny’). W zasięgu sufiksu *-ar’b* pozostaje również język dłuż. z nazwą *flejšar*, której temat jest niem. odpowiednikiem nazwy *mięso*. Druga nazwa, odczasownikowa, łączy się z językami zachśłow., pol., czs. i głuż. Kompleks pdśłow. tworzy sch. i bg. dublet – *kasapin*.
35. Ukr. *žebak* tworzy związek etymologiczno-słotwórczy z brus., pol., czs. i śl. Języki luż. zgodne są w tym zakresie z pdśłow., por. głuż. *prošer*, dłuż. *pšosař*, pdśłow. *prosjak*. Wyizolowany jest tylko ros. odpowiednik *niščij*, jeśli nie liczyć dubletów – brus. *starac*, mac. *pitač* i śl. *berač*.
36. Spośród wschśłow. nazw ‘człowieka, który kryje dachy blachą’ najszerszy zasięg ma (genetycznie niem.) ukr. i brus. nazwa *bljachar*, łącząca się z językami pol. i głuż. Język ros. ma dwie nazwy: *kroveščik* i *ženstjaščik*. Pierwsza łączy się etymologicznie ze śl. nazwą *pokryvač*. Język czs. wyodrębnia się nazwą *klempiř*, a śl. *klampiar* (z niem. *Klempner*) z grupy zachśłow. i nawiązuje do śl. *klampiar*. Języki sch. i mac. łączy nazwa *limar* (por. punkt 24), a mac. dublet *tenewedžija* idzie w parze z językiem bg.
37. Na określenie ‘człowieka, który hoduje pszczoły’ języki ukr. i ros. mają dwie nazwy. Pierwsza jest odpowiednikiem strukturalnym pol. *pszczelarza*, a także nazw w pozostałych językach zachśłow. (z wyjątkiem dłuż. *colkar*,

- głuź. dubletu *pčolnik*) i pdsłów. Język ros. ma tutaj nazwę złożoną *pčelovod*. Drugą nazwą – a jest nią *pasičnyk* – Ukraina łączy się tylko z Rosją.
38. Czary „rzuca” ukr. *čarivnyk*. Prócz Ukraińców tak nazywają go Białorusini, Słoweńcy i Polacy. Chorwaci i Serbowie mówią *čarobnjak*. W językach brus., pol. i czs. występują obocznie odpowiedniki nazwy *czarodziej*, będącej tematem słc. formacji *čarodejnik*. Na przykładzie nazw polskich można zaobserwować dokonywanie się repartycji znaczeniowej. *Czarownik* jest zazwyczaj zły, *czarodziej* dobry, ale bywa i odwrotnie. Mniejsze zasięgi leksykalne tworzą 4 nazwy: ros. *koldun*, głuź. *kuzlar*, dublet czs. *Kouzelnik*, sch. *vračar* oraz mac. *mag'ensnik* i bg. *mag'osnik*.
39. Nazwą ‘garbarza’ *dubyl'nyk* język ukr. łączy się etymologicznie z językiem ros., w którym jednym z dwóch leksemów literackich jest *dubil'sčik*, a drugim – *koževnik*, o szerszym zasięgu rdzenia, obejmującym języki czs. (*koželuh*) oraz sch., mac. i bg. (*kožar*). Brus. *garbar* powiązany jest z pozostałymi językami zachłów. Wyizolowany jest tylko język słń. z nazwami *strojar* i *usnjar*.
40. Ze *szkołą* skojarzone są nazwy ucznia w językach ukr. (*školjar*) i ros. (*škol'nik*). W języku brus. upowszechniły się formacje odczasownikowe: *vučan'* i *vučanik*. Pierwsza nawiązuje do języka pol., druga obejmuje trzy języki pdsłów., sch., mac. i bg., a z inną formą w temacie – także język dłuź. (*uknik*). Etymologicznie wchodzi w ten kompleks języki słń. (*učenec*) i głuź. (*wučonc*). Osobną grupę tworzą języki czs. i słc., powiązane historycznie ze stp. nazwą *žak*, a współcześnie z sch. dubletem *đak*. Zapożyczeniem z niem. jest głuź. nazwa *šuler*.
41. Podstawą ukr. nazwy *tesljar* i jej strukturalnego odpowiednika brus. *cjasljar* jest psł. **tēsla*, poświadczona w języku cerk. w znaczeniu ‘siekiery’, a utrwalona w językach pol. i głuź. w funkcji ‘nomen agentis’. Czasownik **tēsati* stał się natomiast podstawą czs. nazwy *tesár* i nazw analogicznych w językach słc., słń. i sch. I w tym zakresie obserwujemy wyodrębnianie się języka ros. z nazwą *plotnik* i dłuź. z nazwą *twarc*. Język sch. posługuje się także złożeniem *drvodjelac*, mac. i bg. ~.
42. ‘Ten, kto gotuje jedzenie’ w języku ukr. ma dwie nazwy: *kuchar* i *kuchovar*. Nazwa *kuchar*, będąca genetycznie niem. derywatem na gruncie

słowiańskim, obejmuje języki: brus., wszystkie zachłow., a na Bałkanach słń. i sch. Poza jej zasięgiem pozostają na wschodzie: ros. nazwa *povar*, a na południu – mac. i bg. *gotvač*.

43. Złożona nazwa ukr. *listonoša* ma powiązania dwukierunkowe. Pierwszy jej składnik odrzeczownikowy jest zachłow. (pol. *listonosz*, czs. ~, głuź. *listonošer*, dłuź. *lisćikar*, słc. *listár*), ale także i pdśłow. (sch. *listonoša*). Bierny podmiot czynności ma odbicie również w synonimicznej nazwie *pismo* (ros. *pis'monosec*, słń. i sch. *pismonoša*). Języki wschodnie i zachodnie, a z południowych sch., mają zróżnicowane słowotwórczo formy drugiego członu, w których na bliższy związek języka ukr. z zachodnią częścią Słowiańszczyzny pd. wskazuje formant *-a*. Opozycję tworzy zespół nazw reprezentujących wszystkie grupy, które powstały przez skojarzenie z pocztą (ros. *počtal'on*, słc. *poštár*, sch. i mac. ~, bg. *poštadžija*).
44. Ukr. *drovorub* jest w tej postaci formacją odosobnioną, choć każdy składnik złożenia powtarza się w innych nazwach. Drugi składnik z odrzuconą końcówką czasownika występuje w brus. dublecie *lesarub*. Najbliższe ze względu na tożsamość obu podstaw słowotwórczych są trzy nazwy zachłow.: czs. *dřevorubec* (obocznie z *drvoštěp*), słc. *drevorubač* i dłuź. *drjeworubak*. Strukturalnie ściślej są jej związki z nazwą ros. *drovosek* i brus. *dryvasek*. Wschłow., czs., słc. i dłuź. kompleks nazw złożonych powiększa, reprezentująca języki pdśłow., sch. nazwa *drvos(j)eča*. Pozostałe języki mają nazwy derywowane od rzeczownika *drzewo* w odpowiedniej postaci za pomocą sufiksu *-arb*: głuź. *drjewar* (obok nazwy *drjewopuščer*), słń. i mac. *drvar*, bg. ~ lub *-alb* (pol. *drwal*).
45. Ukr. nazwa 'kominiarza' *sažotrus* nawiązuje tylko do nazw głuź. *sazar* i *saznik*, większość bowiem nazw występujących w językach słow. została skojarzona z kominem: pol. *kominiarz*, słc. i brus. ~, czs. *kominík*, bg. *kominočistač*, *komindžija*, ros. *trubočist*, słń. *dimnikar*, sch. *dimnjačar*, sch. i mac. *odžačar*. Odizolowany jest język dłuź. z pożyczką niem. *esenkerar*.

Typy układów nazw

Zarówno zasięgi rdzeni, jak i struktur klasyfikowano według kryterium geograficznego, uwzględniającego poszczególne grupy języków słowiańskich,

a w ich obrębie podział nazw wynikający z ich wewnętrznych układów słownikowych, sprowadzających się do pięciu typów:

- I nazwy niezróżnicowane
- II nazwy zróżnicowane tylko pod względem słotwórczym (S)
- III nazwy zróżnicowane leksykalnie (L)
- IV nazwy zróżnicowane słotwórczo i leksykalnie (SL)
- V nazwy złożone (częściowo lub całkowicie).

Proporcje liczbowe i powiązania pomiędzy poszczególnymi językami w obrębie typów I - V przedstawione są schematycznie w tabelach 1-3. Literami oznaczono odrębne rdzenie, literami i cyframi w dolnej frakcji – struktury. Cyfry arabskie w kolumnie pierwszej we wszystkich tabelach oznaczają numery desygnatów (por. część materiałową), do których odnosi się dany układ nazw.

a) Języki wschodniosłowiańskie (tabela 1.)

typ	ukr.	brus.	ros.	typ	ukr.	brus.	ros.
I niezróżnicowany				34	a b	a	b
1-10	a	a	a	35	a	a b	c
II słotwórczy (S)				36	a	a	b c
11-14	a	a a ₁	a	IV słotwórczo-leksykalny (S / L)			
15,19,20	a	a	a ₁	37	a b	a	a ₁ b
16	a	a ₁	a	38	a	a a ₁	b
17-18	a	a ₁	a ₁	39	a b	c	a ₁ b ₁
21	a	a ₁	a ₂	40	a	b b ₁	a ₁ b ₁
22	a	a ₁ a ₂	a ₃	V w nazwach złożonych (L)			
III leksykalny (L)				42	a a+b	a	b
23	a	a b	a	43	a+b	c	c d+b
24-7,33,41	a	a	b	44	a+b	a+c	a+c
28	a	b	a			d+b	
29-31	a	b	c	45	a+b	c	d+e
32	a	a b	b				

Ad I. Nazwy wspólne w językach wschodniosłowiańskich ma trzecia część wykonawców czynności w omawianym zakresie. Grupę pierwszą (bez

dubletów) tworzą odpowiedniki *tkacza, sędziego, żeńca, strażaka, piekarza, garncarza, bednarza, malarza, stróża* (nocnego) i *zduna* (por. niżej część materiałowa, pozycje 1 – 10). W klasyfikacji nazw nie brane są pod uwagę wymiany fonetyczne nie tylko systemowe, ale i zleksykalizowane. Nazwy tożsame etymologicznie i słowotwórczo wymieniane są w pisowni ortograficznej pierwszego języka lub najbliższego w kolejności przyjętej dla danej grupy.

Ad II. Grupę I powiększają wspólne wschodniosłowiańskie nazwy 5 wykonawców czynności – są to odpowiedniki *żołnierza, kosiarza, pasterza, młynarza i kołodzieja*, które wyodrębniono ze względu na towarzyszący im wariant słowotwórczy lub leksykalny w języku białoruskim. Omawiamy je według kolejnej numeracji w pozycjach od 11 do 14 oraz w pozycji 23. W 8 dalszych układach słowotwórczych nie ma nazwy stanowiącej powszechne tło wschodniosłowiańskie. Uwagę zwraca para białoruskich nazw *szewca* (32) i para ukraińskich nazw *rzeźnika* (34), ponieważ w każdej z tych par jedna nazwa łączy się z jednym, a druga z drugim językiem w tej grupie.

Ad III. Piętnastu wykonawców czynności ma nazwy zróżnicowane tylko pod względem leksykalnym. Dla nazw czterech desygnatów stworzono odrębną (V) grupę ze względu na złożenia. Do III grupy należą nazwy *rymarza, murarza, wróża, złodzieja, nauczyciela, myśliwego, szmaciarza, oracza, szewca, krawca, rzeźnika, żebraka, blacharza i cieśli* (pozycje od 23 do 36 i 41).

Ad IV. Podział słowotwórczo-leksykalny wykazują nazwy tylko czterech wykonawców czynności, a mianowicie: *pszczelarza, czarownika, garbarza i ucznia* (pozycje od 37 do 40). Na mapach OLA z tej serii jest to najczęściej spotykany typ zróżnicowania; przeważa tam bądź problematyka leksykalna bądź słowotwórcza, a tzw. „czyste” typy podziałów występują bardzo rzadko.

Ad V. Grupę piątą tworzą nazwy złożone (wyłącznie lub częściowo): *kucharza, listonosza, drwala i kominiarza*. Omówiono je w pozycjach od 42 do 45.

Jak informuje tabela 1., podział słowotwórczy wschodniej Słowiańszczyzny na dwa obszary tworzą nazwy 10 wykonawców: szklarza, kopacza, ogrodnika, urzędnika, robotnika i kowala (pozycje materiałowe od 15 do 20) oraz *żołnierza, kosiarza, pastucha i młynarza* (pozycja od 11-14), a podział na trzy obszary - tylko 2: *młocka* (21) i *siewcy* (22). W zakresie nazw

zróznicowanych leksykalnie lub leksykalnie i słowotwórczo występują te same typy układów w dość równomiernych proporcjach: podział trzyczęściowy tworzą nazwy 11 wykonawców a podział dwuczęściowy tworzą nazwy 12 wykonawców. W całym przytaczanym słownictwie wschodniosłowiańskim najliczniej, bo aż 14 razy poświadczony jest kompleks ukraińsko-białoruski, pozostający w opozycji do języka rosyjskiego (15, 19, 20, 24-27, 33, 35-38, 41, 42). Na drugim miejscu jest 5-krotnie potwierdzony kompleks białorusko-rosyjski w opozycji do ukraińskiego (17-18, 40, 43, 44). Trzeci podział, przeciwstawiający Rosję z Ukrainą Białorusi, reprezentują tylko 3 nazwy (16, 28, 37).

b) Języki zachodniosłowiańskie (tabela 2.)

	pol.	głuz.	dłuż.	czs.	slc.		pol.	głuz.	dłuż.	czs.	slc.
typ I niezróznicowany						IV słowotwórczo-leksykalny (Sł/L)					
5,42	a	a	a	a	a	9	a	a ₁	b	c	a ₁
typ II słowotwórczy (Sl)						12	a	b	b	b ₁	a ₁
1, 8	a	a ₁	a ₁	a ₁	a	19	a	b	b	b ₁	a
21	a	a	a	a ₁	a ₁	17	a	a ₁	b	a ₁	a ₁
6	a	a ₁	a	a ₁	a	4	a	b	c	b ₁ d	b ₁ d
14, 31	a	a ₁	a ₂	a	a	24	a	a ₁ b		a ₂ b	b
37	a	a	a ₁	a	a	25	a	a ₁	a	b	a
2	a	a ₁	a ₁	a ₂	a ₂	26	a a ₁	c	b	c ₁ d	c ₁
16	a	a ₁	a ₁	a	a	28	a	a ₁	b	a ₂	a ₂
15	a	a ₁		a ₂	a ₂	29	a	b	c	a ₁	d
22	a	a ₁	a ₁	a ₂	a ₂	30	a			b	b ₁
20	a	a ₁	a	a ₁	a ₃	33	a	a	b	a ₁	a ₂
3	a	a ₂	a	a ₂	a ₂	41	a	a	b	a ₁	a ₁
typ III leksykalny (L)						35	a	b	b ₁	a	a
34	a	a	b	a	c	38	a a ₁	b		a ₁ b ₁	a ₂
11	a	b	b	b	b	36	a	a b	b	b ₁	b ₂ c
39	a	a	a	b	a ₁	45	a	b b ₁	c	a ₁	a
18	a	b		a	a	40	a	a ₁ b	a ₂	c	c
27	a	b	a	a	a	23	a b	a	a	a ₁	a ₁
13	a	a b	a	a	a	V Sł/L w nazwach złożonych					
32	a	a	a	a b	a b	44	a	a ₁	a ₂ +c	a+c ₁	a ₂ + ⁺
10	a	b	c	c	b d			a ₂ +b		a+d	c ₁
7.	a	a b	b c	a	a	43	a +b	a + b ₁	a ₁	a +b	a ₂ c

1. Całą grupę zachodniosłowiańską wyodrębniają tylko nazwy 4 wykonawców: *piekarz* (5), *pasterz* (13), *kucharz* (42), *szewc* (32); ostatnia nazwa jest starszym dubletem w językach słowackim i czeskim.
2. Cztery języki zachodniosłowiańskie, poza gómołużyckim, łączy nazwa *złodziej* (27), poza dolnołużyckim – nazwy *bednarz* (7) i *pszczelarz* (37), poza czeskim – nazwa *garbarz* (39), poza polskim – *voják* (11).
3. Wśród układów obejmujących trzy języki na pierwszym miejscu są powiązania polsko-czesko-słowackie: *młynarz* (14), *kopacz* (16), *urzędnik* (18), *oracz* (31), *żebrak* (35), na drugim polsko-łużyckie: *młoczek* (21), *kołodziej* (23) i *garbarz* (39), a także czesko-słowacko-gómołużyckie: *žnec* (3), *zahradník* (17), *sedlár* (24). Zasięg polsko-dolnołużycko-słowacki mają nazwy: *garncarz* (6) i *murarz* (25), a łużycko-czeski – *tkadlec* (1) i *malíř* (8). Jednokrotnie potwierdzony jest zasięg polsko-gómołużycko-czeski z nazwą *rzeźnik* (34).
4. Wśród powiązań dwujęzycznych pierwsze miejsce zajmuje para czeska i słowacka, reprezentowana przez 11 nazw (2, 4 i 4a, 15, 21-23, 26, 28, 40, 41); na drugim miejscu (7 nazw) są języki łużyckie (2, 7, 12, 16, 19, 22, 36); na trzecim (4 nazwy) polski i słowacki (1, 8, 19, 45), na czwartym (3 nazwy) polski i gómołużycki (33, 36, 41), a na kolejnych, poświadczonych dwukrotnie, występują: polski i dolnołużycki (3, 20), polski i czeski (38, 43), gómołużycki i czeski (6, 20) oraz gómołużycki i słowacki (9, 10).
5. Nie łączy się z innym językiem w tej grupie 19 nazw polskich, 20 gómołużyckich, 18 dolnołużyckich, 15 czeskich i 13 słowackich.

c) Języki południowosłowiańskie (tabela 3.)

1. Wspólne dla całego obszaru południowosłowiańskiego są nazwy 10 wykonawców czynności, przy czym 3 spośród nich stanowią tło dla nazw obocznych o węższym zasięgu geograficznym.
2. Zasięg ograniczony do trzech języków w tej grupie jest reprezentowany przez 9 nazw serbsko-chorwackich, tożsamy z macedońskimi i bułgarskimi: *tkač* (1), *sudija* (2), *grnčar* (6), *bačvar* (7), *vojnik* (11), *vodeničar* (14), *sejač* (22), *kožar* (39), *učenik* (40); przez 3 nazwy słoweńskie, tożsame z serbsko-chorwackimi i macedońskimi: *sedlar* (24),

krojač (33), *prosjak* (35) oraz przez nazwę słoweńską, tożsamą z macedońską i bułgarską: *drvar* (44).

3. Związki dwujęzyczne dokumentuje 13 nazw macedońskich i bułgarskich: *żetvar* (3), *pożarnikar* (4), *furnadžija* (5), *bojadžija* (8),

Języki południowosłowiańskie (tabela 3.)

	slń.	sch.	mac.	bg.		slń.	sch.	mac.	bg.
typ I niezróżnicowany					32	a	b c	a	b
16,20,23,25,28,31,37	a	a	a	a	33	a	a	a b	b
typ II słotwórczy (Sl)					IV słotwórczo-leksykalny (Sl / L)				
3	a	a ₁	a ₂	a ₂	21	a a ₁	a ₁ b	b ₁	c
1	a	a ₁ a ₂	a ₁	a ₁	5	a	a ₁	a ₁ b	b
2	a	a ₁ a ₂	a ₁	a ₁	14	a	a b	b	a ₁ b
11, 22	a	a ₁	a ₁	a ₁	27	a	b c	c ₁	c ₁
12	a	a ₁	a ₂	a ₂	9	a	a ₁ b	c	d
10	a	a	a ₁	a ₁	17	a	a ₁ b	c	c
29	a	a ₂	a a ₁	a a ₁	40	a	b a ₁	a ₁	a ₁
typ III leksykalny (L)					18	a	b c	b	b ₁ b ₂
42	a	a	b	b	26	a	b	b ₁ c	d
7	a	b	b	b	38	a	a ₂ b a ₃	c	c
30	a	b	b	c	V typ Sl / L w nazwach złożonych				
19	a	b	c	c	41	a	a b+c	b ₁ +c ₁	b ₁ +c ₁
34	a b	a c	a	a c	15	a	a a ₁ +b	a	a c
13	a	a b	a	a	4	a	b+ a ₁ c	c ₁	c ₁
24	a	a b	a	b	44	a	a ₁ +b	a	a
35	a b	a	a c		8	a	b +a c	c d	d
6	a	a b	b	b	43	a+b c	a+b c	c	c ₁
39	a b	c	c	c			d+b		
36	a	b	b c	c	45	a	a ₁ +b c	c ₁	d d ₁ +e

pečkar (10), *gradinar* (17), *rabotnik* (19), *kradec* (27), *lovdžija* (29), *šivač* (33), *tenekedžija* (36), mac. *mağesnik*, bg. ~ (38), *gotvač* (42); 5 nazw serbsko-chorwackich i macedońskich: *pekar* (5), *moler* (8), *službenik* (18), *krpar* (30), *limar* (36); 7 nazw słoweńskich i serbsko-chorwackich: *lončar* (6), *pečar* (10), *mlinear* (14), *młatec* (21), *tesar* (41), *kuhar* (42), *pismonoša* (43); 3 nazwy serbsko-chorwackie i bułgarskie: *sarač* (24), *obučar* (32) i *kasapin* (34) oraz słoweńska i macedońska nazwa *čevljar* (32).

4. Do jednego języka ograniczone jest występowanie 24 nazw słoweńskich, 27 - serbsko-chorwackich, 11 - bułgarskich i 6 nazw macedońskich.

Zasięgi literackich nazw słowiańskich 45 wykonawców czynności przedstawione zostały zbiorczo w tabelach 4-6. W bardzo uproszczony, ale mimo to dość przejrzysty sposób tabele te zastępują mapki. Kółeczkami czarnymi (●) oznaczono nazwy tożsame etymologicznie i strukturalnie, kółeczkami białymi (○) - nazwy współrzedne, różniące się strukturą od ukraińskich; krzyżykami (+) zaś nazwy nie spokrewnione z porównywanymi w języku ukraińskim. Cyfry w nawiasach po nazwach ukraińskich są numerami desygnatów uwzględnionych w części materiałowej, do których odnosi się dany układ nazw. Liczby zamieszczone na końcu 6. tabeli informują o proporcjach nazw współrzednych, tożsamych etymologicznie i strukturalnie, do nazw mających inną budowę słotwórczą, a także do nazw nie spokrewnionych.

I Zróżnicowanie słotwórcze (tabela 4.)												
desygnat	ukr.	br.	ros.	pol.	gluż	dłuż	czs.	slc.	sln.	sch.	mac.	bg.
kopač (16)	●	○	●	●	○	○	●	●	●	●	●	●
tkaç (1)	●	●	●	●	○	○	○	●	○	●○	●	●
suddja (2)	●	●	●	●	○	○	○	○	○	●○	●	●
žnec' (3)	●	●	●	○	●	○	●	●	●	○	○	○
sijač (22)	●	○○	○	○	○	○	○	○	○	●	●	●
kovał' (20)	●	●	○	●	○	●	○	○	○	○	○	○
II Zróżnicowanie leksykalne (tabela 5.)												
desygnat	ukr.	br.	ros.	pol.	gluż	dłuż	czs.	slc.	sln.	sch.	mac.	bg.
čarivnyk (38)	●	●○	+	●○	+		○+	○	●	○+	+	+
bondar (7)	●	●	●	●	●+	++	●	●	+	+	+	+
zlodij (27)	●	●	+	●	+	●	●	●	+	++	+	+
žebtrak (35)	●	●+	+	●	+	+	●	●	++	+	++	
bljachar (36)	●	●	++	●	●+	+	+	++	+	+	++	+
gančirnyk (30)	●	+	+	+			+	+	+	+	+	+

III Zróznicowanie leksykalno-słotwórcze (tabela 6.)												
desygnat	ukr.	br.	ros.	pol.	głuź	dłuź	czs.	slc.	sln.	sch.	mac.	bg.
bdźoljar (37)	●+	●	○+	●	○	○	●	●	●	●	●	●
storoż (9)	●	●	●	●	○	+	+	○	+	++	○	+
orač (31)	●	+	+	●	○	○	●	●	●	●	●	●
učytel' (28)	●	+	●	○	○	+	●	●	●	●	●	●
gončar (6)	●	●	●	●	●	●	○	●	+	●+	●	●
pekar (5)	●	●	●	●	●	●	●	●	○	●	●+	+
kuchar (42)	●○	●	+	●	●	●	●	●	●	●	+	+
robitnyk (19)	●	●	○	●	+	+	+	●	+	+	●	●
maljar (8)	●	●	●	●	○	○	○	●	+	○+	○+	+
požežnyk (4)	●	●	●	+	+	+	●+	●+	+	●+	○	○
kravec' (33)	●	●	+	●	●	+	○	○	○	○	○+	+
muljar (25)	●	●	+	●	○	●	+	●	+	+	+	+
švec' (32)	●	●+	+	●	●	●	●+	●+	+	++	++	+
myslyvec' (29)	●	+	+	○	+	+	●	+	+	+	++	++
mel'nyk (14)	●	●○	●	○	○	●	○	○	○	○+	+	○+
kosar (12)	●	●○	●	●	+	+	+	○	○	○	○	○
limar (24)	●	●	+	●	○+		○+	+	+	++	+	+
listonoša (43)	●	+	++	○	○	○	○	○+	++	+++●	+	+
pastuch (13)	●	●○	●	○	○+	○	○	○	○	○+	○	○
pičnyk (10)	●	●	●	+	+	+	+	○+	○	○	○	○
soldat (11)	●	●○	●	○	+	+	+	+	+	+	+	+
kolisnyk (23)	●	●+	●	○+	○	○	○	○	○	○	○	○
m'jasnyk (34)	●+	●	+	+	+	+	+	○	○+	○+	○	○+
drovorub (44)	●	○+	○	○	○○	○	○○	○	○	○	○	○
školjar (40)	●	++	○+	+	++	+	+	+	+	++	+	+
molotnyk (21)	●○	○	○	○	○	○○	○	○	○○	○○+	+	+
gorodnyk (17)	●	○	○	○	○	+	○	○	+	++	+	+
službovec' (18)	●	○	○	+	+		+	+	+	○+	○	○○
skljjar (15)	●	●	○	●	○		○	○	○	○○	○	○+
worožbit (26)	●	●	+	○○	+	+	+	○+	+	+	○+	+
dubyl'nyk (39)	●+	+	○+	+	+	+	+	+	++	+	+	+
tesljjar (41)	●	●	+	○	○	+	○	○	○	○+	+	+
sažotrus (45)	●	+	+	+	○○	+	+	+	+	++	+	++
desygnat	ukr.	br.	ros.	pol.	głuź	dłuź	czs.	slc.	sln.	sch.	mac.	bg.
ogółem nazw	50	56	50	48	51	42	51	50	50	68	53	50
tożsame etym.	47	43	28	39	32	22	32	35	24	32	25	22
tożsame etym. i słotwórczo	45	31	17	23	8	8	13	17	7	12	10	9
niepokrewne	3	13	22	9	19	20	19	15	26	36	28	28

Uwagi końcowe

Jak wynika z podsumowania obejmującego 4 ostatnie pozycje w tabeli 6., w zakresie nazw wykonawców czynności język ukraiński wykazuje – jak można było oczekiwać – najściślejsze związki etymologiczne z językiem białoruskim (43 nazwy brus. na 47 ukr.), Na drugim miejscu jest język polski (39 nazw), na trzecim słowacki (35 nazw), w następnej kolejności czeski, górnolужиcki i serbsko-chorwacki (po 32 nazwy); mniej nazw wspólnych z ukraińskimi mają języki: rosyjski (28 nazw), macedoński (25 nazw), słoweński (24 nazwy), bułgarski i dolnołużycki (po 22 nazwy). W grupie nazw tożsamy etymologicznie i strukturalnie język polski (23 nazwy) jest również na drugim miejscu po białoruskim (31 nazw), ale przed rosyjskim (17 nazw), słowackim (17 nazw) i czeskim (13 nazw). Na dalszym miejscu jest serbsko-chorwacki (12 nazw). Rzadziej powiązane są języki macedoński (10 nazw) i bułgarski (9 nazw), a najmniej nazw wspólnych mają języki łużyckie (po 8) i słoweński (7).

Nazw nie spokrewnionych (ostatnia pozycja w tabeli 6.) mają oczywiście najwięcej języki południowosłowiańskie: serbsko-chorwacki (36 nazw), macedoński i bułgarski (po 28 nazw) oraz słoweński (26 nazw), kolejne miejsca zajmują języki: rosyjski (22 nazwy), dolnołużycki (20 nazw, czyli prawie połowę), górnolужиcki i czeski (po 19 nazw) oraz słowacki (15). W języku polskim nazw odrębnych etymologicznie jest wprawdzie mniej niż w białoruskim, ale do zmiany proporcji przyczyniła się zapewne większa liczba regionalizmów.

Poddane analizie statystyczno-geograficznej współczesne nazewnictwo 45 tradycyjnych wykonawców czynności jest próbą dość ograniczoną materiałowo, niemniej rezultaty tej analizy nawet w tak niewielkim zakresie potwierdzają obraz zróżnicowania językowego obserwowany na wielu mapach leksyki gwarowej, z których wynika, że:

- 1) Grupa wschodniosłowiańska jest w omawianym zakresie najbardziej jednolita, o czym świadczy 15 czyli trzecia część nazw mających tę samą etymologię i strukturę. Obszar południowosłowiański łączy tylko 10 nazw tożsamy etymologicznie i strukturalnie, a zachodniosłowiański zaledwie 4 nazwy i to jedna z nich (czs. i słc. *švec*) jest już przez niektóre słowniki uważana za archaiczną.

- 2) Potwierdza się znacznie większy stopień izolacji języków wschodniosłowiańskich od południowych niż od zachodnich. Nie spokrewnione z językami zachodniosłowiańskimi są wschodniosłowiańskie nazwy dwóch wykonawców: *zduna* (10) i *urzędnika* (18), podczas gdy z językami południowosłowiańskimi aż dziesięciu – *bednarza* (7), *żołnierza* (11), *rymarza* (24), *murarza* (25), *złodzieja* (27), *myśliwego* (29), *szewca* (32), *żebraka* (35), *blacharza* (36) i *szmacciarza* (30).
- 3) Języki z grupy południowej są wewnątrznie bardzo zróżnicowane. Tabele 4-6 sygnalizują typowy podział Słowiańszczyzny południowej na część wschodnią i zachodnią oraz częsty związek Słowenii z obszarem zachodniosłowiańskim.
- 4) Najmniej jednolity jest jednak obszar zachodniosłowiański, z wyraźnie wyodrębniającymi się dwiema grupami: czesko-słowacką (12 nazw) i łużycką (7 nazw). Język polski jest ściślej powiązany z ukraińskim i białoruskim, niż z pozostałymi językami z grupy zachodniosłowiańskiej, wyróżnia się bowiem proporcjonalnie większą liczbą tożsamyh struktur, nie tylko rdzeni.

Rozwiązanie skrótów

- bg. - bułgarski
- brus. // br. (w tabelach) - białoruski
- cerk. - cerkiewny
- czs. - czeski
- dłuż. - dolnołużycki
- głuż. - górnołużycki
- mac. - macedoński
- niem. - niemiecki
- pdstów. - południowosłowiański
- pol. - polski
- psł. - prasłowiański
- ros. - rosyjski
- ślć. - słowacki
- sch. - serbsko-chorwacki

słow. - słowiański

słń. - słoweński

ukr. - ukraiński

wschłow. - wschodniosłowiański

zachłow. - zachodniosłowiański